

מלחמת ששת הימים ושאלת המכה המקדימה: האם היא רלוונטית במציאות של היום?

איתן שמיר ועדו הכס

מקומה של המכה המקדימה בתפיסת הביטחון הישראלית

תפיסת הביטחון של ישראל, כפי שנוסחה בידי מייסדי המדינה וצה"ל בשנות החמישים המוקדמות של המאה הקודמת, חילקה את האיומים על מדינת ישראל לשתי קטגוריות עיקריות: ביטחון שוטף – איומים בעצימות נמוכה, שמקורם במדינות ערב או ממקור לא מדינתי כגון הארגונים הפלסטינים¹ – וביטחון יסודי, כלומר איומים בעצימות גבוהה, שלרוב מקורם הוא מדינות ערב השכנות.

איומי הביטחון היסודי באו לידי ביטוי, בעיקר, באמצעות מהלך של צבא מדינה שכנה, שמטרתו לפלוש לתוך מדינת ישראל, לרסק את צבאה, ולאחר מכן לכבוש את בירתה וכן מרכזים אחרים. זוהי גישה של "לוחמה סדורה" (Regular Warfare), שמטרתה להביא לסופה של "הישות הציונית" במכה אחת מהירה. המיקוד האסטרטגי שלה הוא בהבסת הצבא הישראלי ובכיבוש השטח, תוך הסתמכות על היתרון הכמותי והסימטריה הטכנולוגית שהייתה קיימת בין הצדדים, בדומה לכיבושה של צרפת על ידי גרמניה ב־1940, או כיבושה של גרמניה על ידי בעלות הברית ב־1945.

1 קשה למדוד במדויק "עצימות", אולם המשתנים שקובעים את רמת העצימות כוללים את כמות המשאבים והכוחות המוקצים ומשתתפים בלחימה; קצב הפעילות, האירועים ומוחלטות המטרות. בכול מקרה יש למדוד זאת על קו רצף ובאופן יחסי אחד לשני. לדוגמה, ב־1973 המצרים קבעו לעצמם מטרות מוגבלות במלחמה נגד ישראל, אך השקיעו את כל צבאם בתוכנית מתקפה משולבת בזמן קצר. ישראל הגיבה בהשקעת כל כוחה בהדיפת המתקפה, ולכן העימות היה בעצימות גבוהה. לעתים אין סימטריה בין הצדדים: במלחמת וייטנאם (1961–1975) גייסה צפון וייטנאם את כל אוכלוסייתה ומשאביה והייתה בקצה העליון של הרצף, ואילו ארצות הברית, שהטילה למערכה רק חלק מכוחותיה וקיימה גיוס חלקי של אוכלוסייתה, הייתה ממוקמת נמוך יותר על הרצף.

- מול איום זה פיתחו מדינת ישראל וצה"ל תפיסה שבמרכזה עמד השילוש המוכר: הרתעה, התרעה והכרעה:
- הרתעה – גביית מחיר משמעותי מהתוקפן שיעלה על הרווח הצפוי שלו.
 - התרעה – אזהרה בזמן על מלחמה שממששת ובאה כדי לאפשר היערכות וגיוס מילואים בזמן.
 - הכרעה – מטרת הפעולה הצבאית הישראלית כנגד הצבאות הערבים היא הכרעה ברורה, כלומר שבירת היכולת לתפקד כגוף צבאי מאורגן (כיסוי התנגדות תמיד יהיו) או שלילת הרצון שלו להמשיך להילחם.

מכיוון שאין בכוחה של ישראל להשיג תבוסה מוחלטת של יריביה ולהכתיב להם תנאי כניעה, הכרעת צבא היריב אינה מהווה את סופו של העימות. הכרעה ישראלית משרתת בעצם את חידוש ההרתעה, גם אם יש להניח שהיריב יבנה מחדש את צבאו בזמן קצר יחסית, ולאחר מכן ישוב לאתגר את מדינת ישראל.² נדבך חשוב נוסף בתפיסת הביטחון הישראלית, שהתקיים בתחום שבין ההרתעה ובין הכרעה והיווה מרכיב קריטי בה, מגולם דרך שני המושגים של "מלחמה מונעת" ו"מכה מקדימה" (Preemptive Strike ו-Preventive War).³

הטיעון המרכזי במאמר זה הוא, שלמרות שבאופן פורמלי תפיסת הביטחון של ישראל לא השתנתה, הרי שהשינוי במציאות הגיאוראסטרטגית, שאירע בעקבות כיבוש השטחים על ידי ישראל במלחמת ששת הימים, הביא בפועל לשינוי במערכת השיקולים האסטרטגיים ולמצב שבו ישראל ויתרה בפועל על האפשרות של מלחמה מונעת או מכה מקדימה ערב מלחמת יום הכיפורים. הטראומה של מלחמת יום הכיפורים מצד אחד, והאיומים החדשים שמולם עומדת ישראל – בעיקר נשק תלול מסלול אל מרכזי אוכלוסייה – מצד שני, הביאו לכך שהיא משתמשת כיום תכופות במכה מקדימה ו/או מונעת. אלא שמערכת השיקולים והאילוצים סביב סוג כזה של פעולה, במיוחד אל מול מאפייני המערכת הבינלאומית של זמננו, הינה מורכבת הרבה יותר מבעבר.

- כאן המקום להבהיר מעט את שני המושגים ולעשות את ההבחנה ביניהם:
- **מלחמה מונעת.** מדינה יוצאת למלחמה מונעת כאשר היא מעריכה שהצד השני מתעצם וכי אם התעצמות זו לא תיפסק, היא תפר את מאזן הכוחות, ובסבירות גבוהה תערער את ההרתעה. במצב זה, יוזמת המדינה המאוימת מלחמה, אשר

2 דוגמאות היסטוריות למצבים דומים יש למכביר. אחד הניצחונות הצבאיים הגדולים אי פעם הושגו על ידי המצביא הקרתגי חניבעל, שבקרר קאנאיי (216 לפנה"ס) השמיד לחלוטין את צבאה של רומא, אך לא היה מסוגל לכבוש את רומא העיר. הרומאים בנו את צבאם מחדש, וכעבור שנים הביסו את הקרתגים בקרב זאמה (202 לפנה"ס).

3 דיון מקיף בשני המושגים ניתן למצוא ב: Lawrence Freedman, *Deterrence* (Cambridge: UK: Polity Press, 2006), pp. 85-90.

מטרתה היא לפגוע קשה ביריבתה, ובדרך זו "להחזיר את הגלגל אחורה". דוגמה למלחמה מונעת היה מבצע "קדש" ב־1956.

● **מכה מקדימה.** כאשר קיימת הערכה שהיריב כבר החליט לתקוף, המדינה האמורה להיות מותקפת מקדימה בהתקפה משלה במטרה לשבש את מהלכי היריב. בדרך זו נהנית המדינה התוקפת מגורם ההפתעה, תופסת את יריבה לא מוכן ומערערת את שיווי משקלו. מלחמת ששת הימים היא דוגמה למקרה שבו הפעילה ישראל מכה מקדימה.

יש הבדל משמעותי בין שני המצבים בהיבטים של לגיטימציה בינלאומית. מכה מקדימה יכולה להיות מובנת בעיני הקהילה הבינלאומית, במיוחד לאחר שהיא גם נוכחת במעשים וברטרוריקה של הצד השני (כפי שקרה ערב מלחמת ששת הימים) וגם מובנת בשפה המשפטית כ"הגנה עצמית מוקדמת" (anticipatory self-defense). לעומתה, קשה יותר להצדיק מלחמה מונעת, ופעמים רבות לאורך ההיסטוריה הצד התוקפן תקף בתואנה המפוקפקת שהוא עשה זאת כדי "להקדים תרופה למכה". לדוגמה, ההתקפה הישראלית על הכור הגרעיני העיראקי ב־1981 הייתה "מתקפה מונעת", שנועדה למנוע פיתוח פצצה גרעינית על ידי עיראק – משטר שאיים בהשמדת ישראל. המתקפה התקבלה על ידי הקהילה הבינלאומית בגינויים חריפים. רק לאחר כעשור, כשהתברר שעיראק אכן השתמשה בנשק להשמדה המונית ללא היסוס וממשיכה במאמציה להצטייד בנשק גרעיני, קיבל העולם את העמדה הישראלית. דוגמה נוספת למורכבותה של מלחמה מונעת היא הפלישה האמריקאית לעיראק ב־2003, שהתקבלה בהבנה חלקית אצל חלקים גדולים בדעת הקהל המערבית ובין המנהיגים במערב. לאחר כיבוש בגדאד על ידי הצבא האמריקאי, התחוור שאין בנמצא נשק להשמדה המונית, והביקורת הבינלאומית על ארצות הברית ובעלות בריתה גברה.

אין, כמובן, דין מעצמה גדולה כדין מדינה קטנה, ולכן מדינת ישראל השתדלה תמיד לא לצאת למכה מקדימה, ועוד פחות מזה למלחמה מונעת, אלא אם הייתה מסוגלת לגייס תמיכה בינלאומית משמעותית (בעיקר מארצות הברית, בעלת בריתה העיקרית). שולי הסיכון שמדינת ישראל יכולה הייתה להרשות לעצמה עד לאחר מלחמת ששת הימים היו נמוכים ביותר. בניגוד למעצמות ולמדינות גדולות, שיכולות להרשות לעצמן תבוסות ראשוניות שמהן יקוו להתאושש בשלב מאוחר יותר, נתוני היסוד הגיאואסטרטגיים הבעייתיים של ישראל הביאו את מנהיגותה למסקנה שלא תינתן לה הזדמנות שנייה במקרה של כישלון. על כן, יש לקיים מערכת התרעה משוכללת, שתוכל להתריע מבעוד מועד על כוונות תוקפניות של האויב, כדי שמדינת ישראל תוכל לצאת למלחמת מנע ולסכל את תוכניותיו, או לכל הפחות לתת מכה מקדימה, שתבטיח לה יתרון קריטי בשדה הקרב. כאמור,

במבצע "קדש" יצאה מדינת ישראל למלחמת מנע, בעוד שביוני 1967, בשל נסיבות מדיניות וצבאיות שונות, היא הנחיתה מכה מקדימה.

מבצע "קדש"

שורשי ההחלטה לצאת למבצע "קדש" מצויים בחשש הקבוע שקינן במחשבותיהם של קברניטי הביטחון הישראליים מפני האפשרות שמדינות ערב יתאוששו מתבוסתן במלחמת העצמאות, יתעצמו וייצאו לסיבוב נוסף. בסיס ההתעצמות העוינת היה כמובן הגדלת כוחה הצבאי של כל מדינה ערבית בפני עצמה – גיוס עוד כוח אדם, רכש אמצעי לחימה איכותיים יותר, הגברת המיומנות באימונים וכיוצא באלה, אבל גם התאחדות אפשרית של מדינות ערב נגד ישראל.

כאשר בסתיו 1955 החלו להגיע למצרים ולסוריה משלוחי נשק מברית המועצות (בתיווך צ'כוסלובקיה), נראה היה שהסיוט מתחיל להתממש. ראש המטה הכללי, משה דיין, ביקש ליזום מלחמת מנע מיידית כדי לקטוע את ההתעצמות החומרית הזו באֵבה. בסופו של דבר, ישראל השיגה סיוע מצרפת ומאזן ההתעצמות חודש ללא מלחמה. ב־1956 השתנתה התמונה פעם נוספת כאשר נשיא מצרים, נאצר, הלאים את תעלת סואץ. עתה היו אלה הצרפתים והבריטים שרצו במלחמה, כשמטרתם היא הפלת נאצר והחזרה לידיהן את השליטה בתעלה.

מבחינת ישראל, עמדו אז על הפרק שורה של שיקולים: אם תסרב לסייע לצרפת, היא תסתכן בהפרה מחודשת של מאזן ההתעצמות נוכח האפשרות שצרפת תחליט לעצור את הספקת הנשק לישראל; הצטרפות ללחימה לצד צרפת ובריטניה תהווה הזדמנות לעצור את תהליך הפיכתו של נאצר למנהיג המאחד את העולם הערבי נגד ישראל (במיוחד אחרי שחתם בריתות עם סוריה ועם ירדן); מלחמה כזו טומנת בחובה סיכוי לפתיחת מצרי טיראן החסומים, שהייתה חשובה מאוד לשגשוגה של כלכלת ישראל; תהיה זו גם הזדמנות לפגוע בבסיסי הפדאיון שבשטח מצרים ובכך לצמצם באופן חד את ממדיו של איום זה; יתר על כן, המהלך נראה כהזדמנות להתקרב לבריטניה, שאולי גם תיאות להשפיע על ידידתה ירדן לצמצם את פעילות הפדאיון נגד ישראל משטחה.

שיקולים אלה מצאו את ביטויים בדברים שכתב לימים דוד בן-גוריון: "לשבור כוחו הצבאי של נאצר [...] להנמיך קומתו של נאצר [...] לפרוץ המעבר במצרי אילת [טייראן]"⁴. ההסברה הישראלית הציגה את מבצע "קדש" כמלחמת מנע. התגובה הבינלאומית, במיוחד זו של ארצות הברית ושל ברית המועצות, הייתה, עם זאת, חריפה ושללה את זכותה של ישראל ליזום מלחמות מסיבה זו.

4 דוד בן-גוריון, "על מה לחמנו, מדוע פינינו, מה השיגנו", **מערכות** 296, דצמבר 1984, עמ' 3. המאמר מביא קטעים מתוך דברים שאמר בן-גוריון בכנס קצינים לפני הנסיגה מסיני ב־1957 ובוועדת החוץ והביטחון של הכנסת, ופורסמו בחוברת שיצאה לאור אחרי הנסיגה.

מלחמת ששת הימים

למרות שישראל אולצה לסגת בסופו של דבר מסיני, הישגי מבצע "קדש" היו טובים. עם זאת, התגובה החריפה של ארצות הברית והאיומים הסובייטיים על ישראל נחרתו עמוק בתודעת קברניטיה. יתר על כן, תחרות ההתעצמות בין ישראל ובין שכנותיה באביב 1967 לא נתפסה כגרועה מבחינה ישראלית, במיוחד כל עוד עיקר כוחה הצבאי של מצרים היה מרותק למלחמת האזרחים בתימן והתעצמותה הצבאית הייתה מיועדת לצורכי המלחמה ההיא. למעשה, המשבר המתפתח במאי 1967 לא נתפס בראשיתו כחמור, משום שבמידה רבה הצמרת הביטחונית הישראלית לא ראתה איום מהותי מתפתח באופק. זאת ועוד, כשצבא מצרים החל לשלוח כוחות לסיני ב־15 במאי, בתגובה לאיומים ולריכוז כוחות כביכול של ישראל מול סוריה, זכרו כולם את המהלך הדומה שעשה נאצר בתחילת 1960, הידוע כפרשת "רותם".

צה"ל הסתפק באמצע מאי 1967 בתגבור כוחותיו הסדירים בנגב, ורק ב־19 בחודש, יום אחרי שמזכיר האו"ם החליט לפנות את כוח המשקיפים של הארגון מסיני, הוחלט על גיוס מילואים, וגם אז חלקי בלבד. רק ב־24 במאי, יומיים אחרי סגירתם מחדש של מצרי טיראן, הוחלט על גיוס מילואים מלא. מנקודה זו החלה המפולת המשברית לצבור תאוצה: המודיעין הישראלי גילה כוונה של מצרים ליזום תקיפה אווירית נרחבת בישראל בבוקר 27 במאי. איום ישראלי, שהועבר לנאצר דרך ארצות הברית וברית המועצות, הספיק כדי לגרום לו לבטל כוונה זו. ממשלת ישראל חשבה אז ששיא המשבר חלף, אולם באותה עת החלה להתרקם אווירה של "לקראת מלחמה" בעולם הערבי. ממשלות ערביות פנו לנאצר ועודדו אותו לצאת למלחמה, כשהן מבטיחות לסייע לו. ב־30 במאי התחייב מלך ירדן להשתתף במלחמה בהנהגתו של נאצר, ואף הסכים לקבל מפקד מצרי שיפקד על צבא ירדן. ב־4 ביוני התחייבה גם ממשלת עיראק לסייע למצרים במלחמה נגד ישראל. עבור נאצר, המשבר החל להניב פירות מהסוג ששנים התאמץ להשיג – הפיכתו למנהיג בפועל של העולם הערבי.

בינתיים, לאחר נסיגת כוחות האו"ם מסיני, נאלץ צבא מצרים, שכניסת כוחותיו לחצי האי הייתה בתחילה הצגה בלבד – מעין חזרה על מקרה "רותם" – להתקדם לקרבת הגבול עם ישראל והחל לקדם למזרח סיני עוד ועוד כוחות. מבחינה מספרית, כוחות אלה כבר הפכו לאיום משמעותי, גם אם טרם היו מוכנים לתקוף. הצטברות הכוחות, בשילוב עם האווירה המתלהמת בעולם הערבי, הביאו את המצב לסף רתיחה מבחינת ההנהגה הישראלית. במצב זה, החליטה ממשלת ישראל ב־4 ביוני שאינה יכולה לחכות עוד והורתה לצה"ל לתקוף את צבא מצרים ולהשמידו, כדי להשיב את המצב המדיני-צבאי בגבולות ישראל לקדמותו. הייתה זו "מכה מקדימה", בטרם יתקפו את ישראל צבאות ערב המתאחדים והמתקרבים לגבולותיה.

שינוי מאזן השיקולים בעקבות מלחמת יום הכיפורים

למכה המקדימה ביוני 1967 ולתוצאותיה היו השלכות על מדיניות הביטחון של ישראל כאשר עמדה שוב, באוקטובר 1973, בפני איום של מתקפה ערבית בעצימות גבוהה. בשלב זה, הסיוע האמריקאי מנע כל צורך ב"מלחמת מנע", שכן אל מול מסע ההתעצמות האדיר של צבאות ערב בתמיכת ברית המועצות, ישראל שמרה על מאזן עוצמה סביר מול יריבותיה. עתה, עם היוודע דבר כוונתן של מצרים וסוריה לתקוף מיד, חששה ממשלת ישראל להסתכן באובדן בעלת הברית היחידה שנותרה לה – ארצות הברית – במיוחד כאשר שר החוץ האמריקאי, הנרי קיסינג'ר, דרש איפוק. לפיכך, גם המכה המקדימה ירדה מהפרק. נוספה לכך העובדה שהרחקת צבאות האויב ממרכזי האוכלוסין של ישראל מאז 1967 העניקה לה את האפשרות לספוג את המכה הראשונה, ועל ידי כך לצמצם את הביקורת נגדה כיוזמת הלחימה. לפיכך, בבוקר של 6 באוקטובר 1973, גם לאחר שהשתכנעו סופית שהמלחמה בפתח והתבקשו לאשר מכה מקדימה אווירית, חששו ראש הממשלה גולדה מאיר ושר הביטחון משה דיין לאשר אותה, פן תאבד התמיכה האמריקאית. אילו הרגישו שעוצמת האיום ניכרת והאויב קרוב לריכוזי האוכלוסייה של ישראל, כפי שהיה לפני מלחמת ששת הימים, יתכן שהיו מחליטים שהנזק שבאי-הנחתת מכה מקדימה גובר על הנזק של הכעסת ארצות הברית. אולם, הערכת חסר של היריב והערכת יתר של כושרו של צה"ל לעצור את המתקפה הראשונה של האויב, הביאו להחלטה לא לתקוף ראשונים – החלטה שאת תוצאותיה הקשות לא צפה איש בהנהגה המדינית-ביטחונית הישראלית.

בסופו של דבר, ההנחות של ראש הממשלה ושל שר הביטחון ביחס להזדקקות לארצות הברית הוכחו כנכונות: הסיוע האמריקאי המדיני והצבאי לאורך המלחמה ולאחריה היה קריטי. למרות הכישלונות הצבאיים בימים הראשונים של הלחימה, היה לישראל המרחב הפיזי להסיג את כוחותיה, להתארגן מחדש, לתקוף נגד ובסופו של דבר להכריע. אילו הנחיתה מכה מקדימה, ההישג שבה לא בהכרח היה שווה את המחיר ביחסי ישראל-ארצות הברית. למרות זאת, המלחמה נחקקה בזיכרון הלאומי כטראומה קשה עקב החרדה שהתלוותה לכישלונות של הימים הראשונים ושיעור האבדות הגבוה.

מכה מקדימה אל נוכח האיומים של תקופתנו

מאז מלחמת יום הכיפורים והסכם השלום עם מצרים קטנה ההסתברות למתקפה בעצימות גבוהה על ישראל, קרי, איום בפלישה צבאית על ידי צבא גדול ומדינתי, אם כי לא נעלמה לחלוטין. הלחימה השוטפת בעצימות נמוכה המשיכה להסלים ולדעוך כבעבר בגלים, ללא הפסקות מלאות, הן בתוך השטח הנשלט על ידי ישראל והן דרך גבולותיה. החידוש המשמעותי בשנים האחרונות הוא התעצמותם של כמה

מהארגונים הפלסטיניים, של חזבאללה ושל כמה מהארגונים הג'האדיסטיים-סוניים, לרמה שבה הם יכולים לחרוג מלחימה בעצימות נמוכה וליצור איום משמעותי יותר שנושק לביטחון היסודי.⁵

מגמת ההתעצמות של הארגונים הלא-מדינתיים סביב ישראל לא החלה במאה ה-21, אלא עוד בשלהי שנות השבעים של המאה הקודמת, עת אש"ף ניצל את חולשת לבנון כדי להתחיל תהליך דומה. במספר תקריות במהלך קיץ 1981 ואביב 1982 ירה אש"ף מאות רקטות ופגזים לתוך שטח ישראל (בקיץ 1982 הוא ירה לתוך ישראל כ-500 רקטות ופגזים בתוך יומיים). מכת אש זו הייתה הסיבה המידית ליציאת ישראל למבצע "שלוש הגליל" – החלטה שבחלקה נבעה מהערכה שיש צורך במלחמת מנע כדי לקטוע את מגמת ההתעצמות ארוכת הטווח של אש"ף. האיום ההתקפי המשמעותי ביותר שמציבים הארגונים השונים על מדינת ישראל כיום היא יכולת הירי הארטילרי שלהם, ובעיקר רקטות. יכולת זו מכסה את רוב שטחה של המדינה, והיא גדלה בכמות, בעוצמת ראשי הנפץ ובדיוק. באותה עת, בנו לעצמם אותם ארגונים יכולת להעמיד אתגר הגנתי הולך וגובר בפני ניסיונות צה"ל לחדור עם כוחות יבשה לאזורי השיגור כדי למנוע את הירי משם. בפן ההתקפי משקיעים הארגונים למיניהם גם מאמצים בבניית יכולת לפשוט עם כוחות קרקעיים לתוך ישראל: כבר ב-2010 החל חזבאללה להתאמן בכיבוש ישובים ולהתרברב על כוונתו "לכבוש את הגליל".⁶ נכון להיום, ישראל היא מדינת "העולם הראשון" היחידה שארגונים לא-מדינתיים מסוגלים להציב איום אסטרטגי עוצמתי כל כך על אוכלוסייתה, על נכסיה הלאומיים ועל שטחה. זהו אתגר הנובע מנסיבות ומתהליכים הייחודיים לאזורנו.

ההתמודדות של ישראל עם האיום המתעצם מצד הארגונים הלא-מדינתיים כולל מרכיבים של מלחמת מנע בעצימות נמוכה. ללחימה זו יש שם חדש – "המערכה שבין המלחמות" (מב"ם) – והיא כוללת מספר מטרות מסורתיות, כגון מניעת התעצמות האויב והחלשתו ומאפיינים יותר עדכניים, כמו פעולות מכוונות ותודעה, כולל כאלו שמטרתן ליצור מרחב לגיטימציה גדול יותר לישראל לקראת העימות

5 על מגמות אלו ראו **אסטרטגית צה"ל**, לשכת הרמטכ"ל, אוגוסט 2015, עמ' 11–13; עדו הכס ואיתן שמיר, **עליית האיומים בעצימות בינונית והצורך בכוחות ממוכנים ניכרים בצה"ל**, עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 125, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, 9 במארס 2017, <https://goo.gl/h7KjGY>

6 ראו למשל: שמעון שפירא, "תוכנית מבצעית של חזבאללה למלחמה עם ישראל: ירי טילים על תל אביב וכיבוש הגליל", המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 3 בנובמבר 2011, <http://bit.ly/2kqj1h3>; סא"ל נ', "מלחמת לבנון השלישית – לקראת השתנות הרעיון המערכתי של חזבאללה", **מערכות**, 454, אפריל 2014, עמ' 4–8.

הבא.⁷ התקיפות החוזרות ונשנות של מחסנים ושיירות של נשק בסוריה, בלבנון, באפריקה ובלב ים, המיוחסות לישראל, הן המשך של אותה מגמה.

ערב מלחמת לבנון השנייה (2006), מבצע "עופרת יצוקה" (2008–2009) ומבצע "עמוד ענן" (2012) עמדה ישראל בפני מהלכי התגרות בולטים מספיק, שאפשרו לממשלה להורות על תגובה צבאית החורגת מהלחימה השוטפת וכללה מרכיב של "מכה מקדימה" – נגד מחסני הרקטות של חזבאללה ב־2006 ושל חמאס במבצעים שלאחר מכן. האיום המתפתח של חדירה קרקעית נרחבת של כוחות אויב לתוך שטח ישראל כדי לתקוף ישובים ומוצבים צבאיים ישראלים, טומן בחובו סכנה של אבדות ישראליות רבות בסדרי גודל משמעותיים הרבה יותר מאשר ירי רקטות מנגד.⁸ אם תתקבל התרעה על כוונה כזו, תידרש ממשלת ישראל לזום מכה מקדימה נרחבת יותר כדי לסכל התקפה כזו בעודה באיבה.

בדומה למלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים, להחלטה האם לזום מכה מקדימה אל מול התרעה או התגרות ראשונית, או להמתין ולספוג התקפת אויב נרחבת ורק אז להגיב, יש השלכות על מספר הנפגעים הישראלים ועל הקושי לסיים את המלחמה המתפתחת בתנאים נוחים לישראל. זו הייתה אחת הסיבות (אך לא היחידה) לקושי של צה"ל מול חמאס בקיץ 2014. בעוד שבמבצעים הקודמים, מכת הפתיחה הישראלית הממה את האויב וגם נטלה ממנו חלק ניכר מהיכולת ההתקפית שלו, בקיץ 2014 חמאס יזם מהלך שידע שיביא לתגובה ישראלית עוצמתית, ולכן נערך מבעוד מועד לספוג אותה. אל מול השיקול המבצעי עומד שיקול הלגיטימציה, בעיקר הבינלאומית, שעל ישראל לגייס כדי לאפשר לה חופש פעולה במידה והדבר יידרש.

פער העוצמה הנתפס בין ישראל ובין הארגונים המציקים לה, וכן סיבות מדיניות בינלאומיות, מקשים היום ויקשו בעתיד הנראה לעין על ממשלת ישראל, אף יותר מאשר בעבר, להצדיק מלחמת מנע נגד הארגונים הפועלים נגדה. למרות הפיגועים הקשים באנתיפאדה השנייה, נאלצה ישראל להמתין זמן רב עד שגייסה לגיטימציה שאפשרה לה לצאת למתקפה ולמבצע "חומת מגן" (2002).

משקלו של רכיב הלגיטימציה, הן הפנימי והן הבינלאומי, עלה בעשורים האחרונים. בנוסף לדעת המנהיגים, יש משקל רב יותר לדעת הקהל, שניזונה מאמצעי התקשורת

7 על מטרות המב"ם ראו במסמך **אסטרטגיית צה"ל**, עמ' 20.

8 שיעור הנפגעים ביחס למספר הרקטות שנורו על ישראל עוד לפני הצטיידות במערכות התרעה ויירוט, אל מול שיעור הנפגעים ביחס למספר הפיגועים של חוליות שחדרו לתוך ישראל, מעיד על כך חד־משמעית. כך, למשל, בשנים 2000–2006, רק כשני אחוזים מהפיגועים היו מסוג מחבל־מתאבד וגרמו לכ־48 אחוזים מכול ההרוגים הישראלים. באותן שנים, כ־22 אחוזים מכלל הפיגועים היה ירי רקטות ופצצות מרגמה והן גרמו לכשני אחוזים מכלל ההרוגים. מאז כניסתן לשימוש של מערכת ההתרעה ומערכת היירוט "כיפת ברזל", שיעור הנפגעים מידי ארטילרי צנח משמעותית.

המגוונים ומגויסת באמצעים שונים להפעלת לחץ על המנהיגות הפוליטית. ואכן, במבצע "עופרת יצוקה" נאלצו מנהיגי מדינות מרכזיות באירופה "לצנן" את תמיכתם בישראל בעקבות הפגנות סוערות שנערכו נגדה. בעיית הלגיטימציה של ישראל באה לידי ביטוי גם בדו"ח האו"ם העוין לישראל על אירועי "עופרת יצוקה", הידוע כדו"ח השופט גולדסטון. צה"ל מודע היטב לחשיבות נושא הלגיטימציה, ומסמך **אסטרטגיית צה"ל** מקדיש לו, לפיכך, סעיף מיוחד ונפרד.⁹

אם תימשך מגמת ההתעצמות הנוכחית של הארגונים השונים המהווים איום על ישראל ותגיע לנקודה שבה יהיה ברור שעוצמות ודיוק האש ההתקפי עלולים להיות איום אסטרטגי, אנו צופים שמשקלם של שיקולי הלגיטימציה יפחת. במצב כזה, שבו שוב לא יהיה למדינת ישראל ולצה"ל מרווח סיכון גדול, הממשלה תיאלץ, ככל הנראה, לצאת שוב למכה מקדימה.

עד כה נסוב הדיון על מלחמות מנע ומכות מקדימות סביב ההתמודדות עם כלי נשק "רגילים". האיום של נשק גרעיני חריף כל כך, שהוא דורש דיון חדש ושונה לחלוטין, החורג מגבולות המאמר הנוכחי. יצוין רק שהמענה היעיל היחיד הקיים היום נגד נשק גרעיני הוא מניעת האויב מלהצטייד בו. אם תידרש פעולה צבאית כדי למנוע הצטיידות כזו, תהיה עוצמתה אשר תהיה, מחירה יהיה נמוך משמעותית ממחירה של פצצה גרעינית שתתפוצץ במרכז אוכלוסייה ישראלית. יש לזכור כי עד כתיבת שורות אלו, חיל האוויר הישראלי הוא היחיד בעולם שתקף והשמיד שני כורים גרעיניים – העיראקי ב־1981 והסורי ב־2007.¹⁰

9 אסטרטגיית צה"ל, עמ' 21

10 ההתקפה על הכור בסוריה מעולם לא אושרה רשמית על ידי ממשלת ישראל.